

Γλωσσική αλλαγή: δάνεια ουσιαστικά στην Επτανησιακή και την Grecanico¹

Βασιλική Μακρή
Πανεπιστήμιο Πατρών

Περίληψη

Το άρθρο πραγματεύεται την ομοιομορφία που παρατηρείται κατά την ενσωμάτωση δάνειων ουσιαστικών, αντλώντας δεδομένα από δύο διαλεκτικά συστήματα της ελληνικής που έχουν επηρεαστεί από γλωσσική επαφή, δηλαδή τη Grecanico (Griko και Bovesse που ομιλούνται στη Νότια Ιταλία) και τα Επτανησιακά (που ομιλούνται στα Ιόνια Νησιά), τα οποία έχουν δεχτεί την επίδραση τοπικών ρομανοϊταλικών ποικιλιών και της Βενετσιάνικης αντίστοιχα, καθώς επίσης και της Ιταλικής. Αποδεικνύεται ότι τα συστήματα στόχοι επιδεικνύουν μια ομοειδή συμπεριφορά κατά την άμεση εισαγωγή δάνειων ουσιαστικών. Υποστηρίζεται ότι γραμματικοί παράγοντες (σημασιολογικοί, μορφολογικοί και φωνολογικοί) συντονισμένα υπαγορεύουν την εκχώρηση γένους στα ρομανοϊταλικά δάνεια των δύο εξεταζόμενων διαλέκτων. Προβάλλεται ο ισχυρισμός ότι η άμεση εισαγωγή ονομάτων από τη Ρομανοϊταλική εξαρτάται από την ενδογλωσσική ιδιότητα του συστήματος στόχου να βασίζεται στο θέμα. Συνολικά, διαφαίνεται ότι ο δανεισμός ουσιαστικών διαφορίζει τις γενικές αρχές που διέπουν τη διαδικασία εκχώρησης γένους και προσαρμογής δάνειων ουσιαστικών στη γλώσσα στόχο.

Λέξεις-κλειδιά: Επτανησιακά, Grecanico, προσαρμογή ουσιαστικών, άμεση εισαγωγή, εκχώρηση γένους, γλωσσική επαφή

1. Εισαγωγή

Είναι ευρέως παραδεκτό ότι, παρά την τρέχουσα αποδυνάμωσή της, κατά την γλωσσική επαφή μεταξύ της Ελληνικής και της Ρομανοϊταλικής σε παλαιότερα χρόνια, η εισαγωγή ρομανοϊταλικού λεξιλογίου σε ελληνικές ποικιλίες γνώρισε ιδιαίτερως ανοδική τάση. Σκοπός αυτής της εργασίας είναι να παρουσιάσει μέρος της έρευνάς μου που εστιάζει στα ρομανοϊταλικά δάνεια ουσιαστικά της Ελληνικής. Το άρθρο επιχειρεί μία συγκριτική ανάλυση της ενσωμάτωσης δάνειων ονομάτων σε δύο νεοελληνικές διαλέκτους, ήτοι την Επτανησιακή και τη Grecanico, οι οποίες βρίσκονταν σε καθεστώς γλωσσικής επαφής με ρομανοϊταλικές ποικιλίες. Η στρατηγική επιλογή αυτών των συγκεκριμένων ποικιλιών αφορμήθηκε από την ανομοιομορφία που χαρακτηρίζει το κοινωνιογλωσσικό τους υπόβαθρο, καθώς αμφοτέρες επηρεάζονται από μια γλώσσα πηγή κοινής καταγωγής, παρουσιάζοντας εντούτοις, σημαντικές διαφορές. Η μεν Grecanico διαμορφώθηκε σε ένα πλήρως δίγλωσσο περιβάλλον, σε απομόνωση από τις άλλες ελληνόφωνες κοινότητες, η

¹ Η παρούσα έρευνα έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο - ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) – Ερευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: ΑΡΙΣΤΕΙΑ Ι (διευθύντρια προγράμματος, καθ. Αγγελική Ράλλη) Επένδυση στην κοινωνία της γνώσης μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

δε Επτανησιακή αναπτύχθηκε σε ένα περιβάλλον κατοχής από έναν κυρίαρχο κατακτητή, δηλαδή τους Ενετούς, αλλά βρισκόταν πάντα σε στενή επικοινωνία με την ελληνική ηπειρωτική χώρα.

Τα δύο ερχόμενα σε επαφή συστήματα διαφέρουν ως προς τα τυπολογικά χαρακτηριστικά τους, δεδομένου ότι οι ρομανοϊταλικές ποικιλίες μπορούν να χαρακτηριστούν ως ημιαναλυτικές, ενώ οι ελληνικές ποικιλίες είναι συνθετικές. Η ονοματική κατηγορία έχει επιλεγεί για τον σκοπό της ακόλουθης ανάλυσης. Παραθέτω μία περιγραφή της διαθέσιμης γλωσσολογικής θεωρίας περί δανεισμού, ενσωμάτωσης δάνειων ουσιαστικών και απόδοσης γραμματικού γένους, τα οποία θα αποτελέσουν τη βάση για την ανάλυσή μου.

Οι μορφολογικοί μηχανισμοί που εφαρμόζονται στη διαδικασία της ένταξης δανείων στην Ελληνική, αναμένεται να αποκαλύψουν την αιτιτούμενη συμμόρφωση με τη γλωσσική συμπεριφορά που παρατηρείται εν γένει σε ουσιαστικά ελληνικής καταγωγής. Προσεγγίζω τις γλωσσικές καινοτομίες που είναι διάχυτες σε αυτές τις διαλέκτους, δεδομένου ότι συντείνουν όχι μόνο στη διαμόρφωση και την ενίσχυση της ονοματικής μορφολογίας των εξεταζόμενων συστημάτων, αλλά κυρίως στην διαλεύκανση της σύνθετης κατηγορίας του γραμματικού γένους. Ειδικότερα, ξεκινώ με την υπόθεση ότι μία ορισμένη ομοιογένεια και ομοτυπία στους μηχανισμούς που διέπουν την ενσωμάτωση δανείων, αναμένεται να εντοπιστεί. Μελετώντας τον ενιαίο χαρακτήρα και την εσωτερική συνάφεια που διαπερνά τη διαδικασία προσαρμογής δανείων και την εκχώρηση γένους, αποβλέπω στη χαρτογράφηση της γραμματικής κατηγορίας του γένους και τον τρόπο που λειτουργεί στη γλώσσα στόχο συνολικά.

Η έρευνά μου καλύπτει τα ακόλουθα θέματα: (α) πώς ουσιαστικά ρομανοϊταλικής προέλευσης υπόκεινται σε διαγλωσσική μεταφορά στην Επτανησιακή και τη Grecanico, (β) τις στρατηγικές που επιστρατεύονται από τις δύο διαλέκτους για την ενσωμάτωση ονοματικών δανείων στην μορφολογία τους και (γ) τους μηχανισμούς που ρυθμίζουν την εκχώρηση γένους στα ρομανοϊταλικά δάνεια, μηχανισμοί οι οποίοι πυροδοτούν γλωσσικές καινοτομίες και συνδράμουν στη βαθύτερη κατανόηση της λειτουργίας του συστήματος της γλώσσας στόχου.

Σε αυτή την εργασία, αναφορικά με τα ονοματικά δάνεια της Επτανησιακής και της Grecanico, δίνω ιδιαίτερη έμφαση στην ύψιστη σημασία των δομικών χαρακτηριστικών της γλώσσας στόχου, δηλαδή της Ελληνικής, τα οποία σε μεγάλο βαθμό καθορίζουν το τελικό προϊόν του δανεισμού, καθώς και την απόδοση γένους. Υποστηρίζω ότι η γνώση των ιδιοτήτων της γλώσσας στόχου, από την πλευρά των ομιλητών, είναι καθοριστική για την επιλογή τόσο της εκάστοτε ακολουθούμενης στρατηγικής ενσωμάτωσης, όσο και μίας συγκεκριμένης τιμής γένους.

Το άρθρο οργανώνεται ως εξής: μετά την εισαγωγή, η ενότητα 2 συνοψίζει τις βασικές θεωρητικές παραδοχές σχετικά με τις έννοιες του δανεισμού, της γλωσσικής αλλαγής και της ενσωμάτωσης δανείων ουσιαστικών. Στην ενότητα 3 δίνεται μια σύντομη παρουσίαση της τυπολογίας των ερχόμενων σε επαφή συστημάτων. Η ενότητα 4 παρέχει μια περιγραφή των αρχών που καθορίζουν την απόδοση γένους και σύντομη παρουσίαση της ονοματικής μορφολογίας της Ελληνικής. Στην ενότητα 5 η ονοματική μορφολογία των δανείων παρουσιάζεται από την οπτική γωνία της ένταξής τους σε κλιτικές τάξεις και εκχώρησης γένους. Η θεωρητική πρόταση δίνεται στο κεφάλαιο 6. Το άρθρο κλείνει με μια σύντομη επισκόπηση στην ενότητα 7.

2. Είδη και στρατηγικές λεξιλογικού δανεισμού

Με τον όρο *γλωσσική επαφή* εννοείται η χρήση περισσότερων της μίας γλώσσας στο ίδιο μέρος την ίδια χρονική στιγμή, η οποία και αποτελεί μια πηγή γλωσσικής καινοτομίας (Thomason 2001: 2, 62· 2003: 688). Η διαδικασία της εισαγωγής μίας δομής ή ενός τύπου από ένα γλωσσικό σύστημα σε ένα άλλο, ονομάζεται *δανεισμός* (Haugen 1950· Poplack & Sankoff 1984). Ο λεξιλογικός δανεισμός είναι μία κοινή μορφή διαγλωσσικής επίδρασης και αποτελεί ένα εις βάθος μελετημένο θέμα στη βιβλιογραφία (Winford 2003: 9). Σε διαγλωσσικό επίπεδο, οι γλώσσες τείνουν να δανειζονται περισσότερο ουσιαστικά παρά ρήματα (Comrie 2000· Haspelmath 2008), μία τάση η οποία παρατηρείται και στις δύο διαλέκτους. Τα δάνεια ουσιαστικά συνιστούν το επίκεντρο της έρευνάς μου.

Έχει υποστηριχθεί ότι η μεταφορά ουσιαστικών από τη μία γλώσσα στην άλλη είναι εξαρτώμενη από πολλούς παράγοντες, τόσο ενδογλωσσικούς όσο και εξωγλωσσικούς. Εν είδει παραδείγματος αναφέρω ότι, εκτός από τον σημαντικότερο ρόλο που διαδραματίζουν οι εξωγλωσσικοί παράγοντες, δηλαδή κοινωνικοπολιτικοί και οικονομικοί, οι οποίοι διευκολύνουν το δανεισμό κατά την επαφή γλωσσών, ενδογλωσσικοί μηχανισμοί κατευθύνουν τη διαδικασία μεταξύ του συστήματος που ασκεί δεσπόζουσα επιρροή (γλώσσα πηγή, ΓΠ) και την επηρεαζόμενη γλώσσα (γλώσσα στόχος, ΓΣ), όπως μορφικές ομοιότητες, δομικές και σημασιολογικές αντιστοιχίες (Ibrahim 1973· Poplack, Pousada & Sankoff 1982· Winford 2010).

Οι προσεγγίσεις που προτείνονται σχετικά με την ένταξη ή μη των μεταφερόμενων ουσιαστικών διαφοροποιούνται και κυμαίνονται από τις λεγόμενες θέσεις περί *διατήρησης* (retentionist) μέχρι τις επονομαζόμενες απόψεις περί *διάδοσης* (diffusionist). Οι υπέρμαχοι της προσέγγισης περί διατήρησης (Meillet 1921· Weinreich 1953· Field 2002) υποστηρίζουν ότι η δομή των ουσιαστικών μπορεί να ενσωματωθεί πλήρως στη μορφολογία της ΓΣ, υπό την προϋπόθεση ότι αυτή είναι δομικά εναρμονισμένη με τη μορφολογία της ΓΠ. Σύμφωνα, όμως, με στους υποστηρικτές της προσέγγισης περί διάδοσης (Wackernagel 1926· Thomason 2001) δεν υπάρχει απαραίτητα κάποιος περιορισμός στη μεταφορά δομικών χαρακτηριστικών, με την προϋπόθεση ότι, κατά την κατάσταση επαφής, οι δύο γλώσσες βρίσκονται σε στενή επαφή και οι ομιλητές είναι πλήρως δίγλωσσοι. Είναι ενδιαφέρον ότι μία θέση περί *αδύναμης διατήρησης* (weak retentionist) υιοθετείται από τον Jakobson (1962) και πιο πρόσφατα από τη Ralli (2012a,b), οι οποίοι ισχυρίζονται ότι η μεταφορά και ενσωμάτωση δομής είναι εφικτή, όταν η γραμματική δομή της ΓΣ είναι συμβατή με τις δομικές τάσεις της ΓΠ.

Όσον αφορά στις στρατηγικές που χρησιμοποιούνται κατά την εισαγωγή ενός ουσιαστικού στη μορφολογία της ΓΣ, τίθεται σε εφαρμογή είτε η άμεση είτε η έμμεση εισαγωγή (Wichmann & Wohlgemuth 2008: 99). Κατά την *άμεση εισαγωγή*, παρατηρείται μεταφορά ουσιαστικών με ελάχιστες ή καθόλου φωνολογικές τροποποιήσεις, ενώ στην *έμμεση εισαγωγή*, η συμβατότητα των δάνειων ουσιαστικών με τις κανονιστικές αρχές της μορφολογίας της ΓΣ, επιτυγχάνεται μέσω κάποιων λειτουργικών στοιχείων, όπως τα επιθήματα.

Οι καινοτομίες που πρόκειται να εξεταστούν στο παρόν άρθρο αποτελούν περιπτώσεις άμεσης εισαγωγής, ενώ η έμμεση εισαγωγή στις διαλέκτους υπό διερεύνηση θα αποτελέσει αντικείμενο ανάλυσης σε προσεχές άρθρο και αναμένεται να αποκαλύψει μία ομολογουμένως ενδιαφέρουσα γλωσσική συμπεριφορά.

3. Τα ερχόμενα σε επαφή συστήματα

3.1 Επτανησιακά και Grecanico

3.1.1 Επτανησιακά

Τα Επτανησιακά ομιλούνται στα νησιά του Ιονίου πελάγους, Κέρκυρα, Κεφαλονιά, Ζάκυνθο, Ιθάκη και Παξούς, όπως επίσης και στα γύρω νησιά (Οθωνούς, Ερεικούσα, Μαθράκι, Αντίπαξους) (Κοντοσόπουλος 2001: 67), τα οποία ήταν θαλάσσιες υπερπόντιες κτήσεις της Ενετικής Δημοκρατίας² από τα μέσα του 14^{ου} έως τις αρχές του 19^{ου} αιώνα.

Η κατάκτηση των νησιών ήταν σταδιακή. Το πρώτο νησί που κατακτήθηκε ήταν τα Κύθηρα και το γειτονικό νησάκι των Αντικυθήρων, έμμεσα το 1238 και άμεσα μετά το 1363. Η Κέρκυρα έγινε μέρος των αποικιών της Βενετίας το 1386. Μετά από έναν αιώνα, η Βενετία κατέλαβε τη Ζάκυνθο το 1485, την Κεφαλονιά το 1500 και την Ιθάκη το 1503. Η κατάκτηση ολοκληρώθηκε το 1718 με την κατάληψη της Λευκάδας.³ Κάθε ένα από τα νησιά παρέμειναν τμήμα του *Ενετικού Κράτους της Θάλασσας* (Stato da Mar) ή *Κτήσεων της Θάλασσας* (Domini da Mar),⁴ ώσπου ο Ναπολέων Βοναπάρτης συνέτριψε τη Δημοκρατία της Βενετίας το 1797. Μετά την πτώση τη Δημοκρατίας, η Κέρκυρα και τα υπόλοιπα Ιόνια Νησιά παρέμειναν σε βενετικά χέρια.

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι η επτανησιακή διάλεκτος διαμορφώθηκε κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας και συνεπώς, παρουσιάζει πληθώρα χαρακτηριστικών που εισήχθησαν μέσω της επαφής με τη Βενετσιάνικη, καθώς επίσης και μέσω της επαφής με την Ιταλική, η οποία χρησιμοποιούνταν ως επίσημη γλώσσα στη διοίκηση και την εκπαίδευση (FitzMaurice 1864: 39- Fanciullo 2008).⁵ Στα Επτάνησα η Βενετσιάνικη και η Ιταλική παρέμειναν η κυρίαρχη γλώσσα της ανώτερης κοινωνικής τάξης (Miller 1908:

² Η δημιουργία της υπερπόντιας αυτοκρατορίας της Βενετίας ξεκίνησε περίπου το 1000 με την κατάκτηση της Δαλματίας και έφτασε στη μεγαλύτερή της έκταση ως επακόλουθο της Δ΄ Σταυροφορίας, με την διαίρεση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, που έδωσε στη Βενετία κυριαρχικά δικαιώματα επάνω στα τρία όγδοα της Ρωμανίας. Η Βενετία συνέχισε να αποκτά κτήσεις, ιδιαίτερος στον ελληνικό χώρο, αφομοιώνοντας μικρότερες λατινικές ηγεμονίες, ως τον 15^ο αιώνα.

³ Οι κάτοικοι της Λευκάδας ομιλούν διάλεκτο, η οποία παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με τις επονομαζόμενες *βόρειες διαλέκτους*, λόγω της γεινιάσης της Λευκάδας με την ελληνική ηπειρωτική χώρα και επειδή η Λευκάδα διατέλεσε υπό ενετική κυριαρχία για μικρότερο χρονικό διάστημα, αφού πέρασε σε βενετικά χέρια το 1718.

⁴ Το *Κράτος της Θάλασσας* ήταν το όνομα που δόθηκε από τη Δημοκρατία της Βενετίας στις θαλάσσιες και υπερπόντιες κτήσεις της, συμπεριλαμβανομένων της Ιστρίας, Δαλματίας, της Εύβοιας, του Μοριά (Βασίλειο του Μορέως), των νησιών του Αιγαίου του Δουκάτου του Αρχιελάγους, καθώς και των νησιών της Κρήτης (Βασίλειο της Κρήτης) και της Κύπρου. Το Κράτος της Θάλασσας ήταν μία από τις τρεις υποδιαίρεσεις της Ενετικής δημοκρατίας, μαζί με το *Ντογκάντο* (Dogado), δηλαδή την ίδια την πόλη της Βενετίας, και το *Ηπειρωτικό Κράτος* (Stato di Terraferma) στην βόρεια Ιταλία.

⁵ Σύμφωνα με το Fanciullo (2008), στη Δημοκρατία της Βενετίας από τον 16ο αιώνα χρησιμοποιήθηκε ένα είδος διγλωσσίας. Η Ιταλική ήταν η γλώσσα της διοίκησης, ενώ η Βενετσιάνικη χρησιμοποιούνταν για την καθημερινή επικοινωνία. Το ίδιο καθεστώς διγλωσσίας επικράτησε και σε περιοχές που κυβερνούνταν από τη Βενετία, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και τα Ιόνια νησιά.

613). Εντούτοις, η αγροτική τάξη διατήρησε την επικοινωνία στην Ελληνική. Από αυτούς, ελάχιστοι γνώριζαν τη Βενετσιάνικη (Σαλβάνος 1918).

Είναι καθοριστικής σημασίας το γεγονός ότι τα αποτελέσματα της επαφής στην Επτανησιακή είναι κυρίως ορατά στο λεξιλόγιο, τη φωνολογία -κυρίως στον επιτονισμό- και τη μορφολογία μέσω της εισαγωγής ορισμένων προσφυσμάτων, όπως τα επιθήματα σχηματισμού ονομάτων *-ada* < Βεν. *-ada* (Χυτήρης 1987: 241) και *-atoros* < Βεν. *-atore* (Σαλβάνος 1918: 14), ενώ δεν παρατηρούνται αλλαγές σε συντακτικό επίπεδο. Πολλές δάνειες λέξεις βενετσιάνικης/ιταλικής προέλευσης σχετίζονται κατά κύριο λόγο με το *επίπεδο ύφους* (register) του εμπορίου, της διοίκησης, της οικονομίας και του πολιτισμού. Αντίθετα, στοιχεία βασικού λεξιλογίου και όροι που αναφέρονται στη φύση, τη θρησκεία, σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής ζωής και τα συναισθήματα, παρέμειναν ελληνικά, αν και διανθίζονται από εισαγόμενες λέξεις. Στις μέρες μας, οι ομιλητές της Επτανησιακής εγκαταλείπουν βαθμιαία τη διάλεκτο, η οποία παρακμάζει υπό την πίεση της Κοινής Νέας Ελληνικής (εφεξής ΚΝΕ).

3.1.2 Grecanico

Στην Απουλία (περιοχή του Σαλέντο) και την Καλαβρία (περιοχή της Μπόβα) εντοπίζονται οι τελευταίοι ελληνόφωνοι διαλεκτικοί θύλακες στην Ιταλία. Η ομιλούμενη ελληνική διάλεκτος στην Κάτω Ιταλία, η λεγόμενη Grecanico, ανταγωνίζεται όχι μόνο με την Ιταλική, την επίσημη γλώσσα του κράτους, αλλά και με τις τοπικές ρομανοϊταλικές ποικιλίες (Martino 1980: 338· Manolessou 2005: 106). Τα ελληνικά της Καλαβρίας (γνωστά και ως Καλαβρέζικα, Bovesese σύμφωνα με τον Fanciullo (2001), Grecanico, Greco-Calabro, ή Romaiico) τυγχάνουν έντονης εξασθένησης. Η γλωσσική συρρίκνωση της διαλέκτου οφείλεται στην ερήμωση πολλών χωριών, καθώς δεν υπάρχουν πάνω από 500 ομιλητές, όπως αναφέρει η Κατσογιάννου (1999).

Εντούτοις, τα ελληνικά της Απουλίας (που λέγονται και Γραϊκοσαλεντίνικα ή Πουλιέζικα ή Griko) παρουσιάζουν σθεναρή αντίσταση στη γλωσσική υποβάθμιση της διαλέκτου, παρά τον περιορισμό της γλωσσικής ικανότητας της μητρικής γλώσσας σε ηλικιωμένους ομιλητές κατά κύριο λόγο. Σήμερα, υπάρχουν περίπου εννέα χωριά όπου ομιλείται η Griko (Calimera, Castrignano dei Greci, Corigliano di Otranto, Martano, Martignano, Melpignano, Soleto, Sternatia και Zollino), οι ομιλητές της οποίας χρησιμοποιούν τη διάλεκτο κατά βάση στο πλαίσιο της οικογένειάς τους (Profili 1985).⁶

Η Griko έχει δεχθεί λιγότερες ξένες επιδράσεις εν συγκρίσει με τη Bovesese. Έτσι, η Bovesese είναι πιο συντηρητική και διατηρεί περισσότερους αρχαϊσμούς (Μεργιάνου 1994: 239· Κοντοσόπουλος 2001: 20). Στους ελληνόφωνους πληθυσμούς της Κάτω Ιταλίας, παρατηρείται διαλεκτική διαφοροποίηση από χωριό σε χωριό, όπως επίσης και κάποιες διαφορές ανάμεσα στη Griko και τη Bovesese (Rohlf's 1933, 1997· Καραναστάσης 1984-1992, 1997), οι οποίες, ωστόσο, δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικές, ώστε να θεωρηθεί ότι αποτελούν διαφορετικά διαλεκτικά συστήματα. Επί της ουσίας, συνιστούν ποικιλίες της ίδιας διαλέκτου, δηλαδή της Grecanico. Γενικά, οι κατοιταλικές διάλεκτοι δεν ανήκουν ούτε στα βόρεια ούτε στα νότια ελληνικά ιδιώματα. Έχουν δεχθεί ιδιαίτερα έντονες επιδράσεις από την Ιταλική και τις τοπικές διαλέκτους στην προφορά, τη

⁶ Για περαιτέρω λεπτομέρειες αναφορικά με την κοινωνιογλωσσική κατάσταση στις ελληνόφωνες περιοχές της Κάτω Ιταλίας, βλ. Martino (1980), Profili (1985), Telmon (1992), Katsoyannou (1995) και Manolessou (2005).

μορφολογία, τη σύνταξη και το λεξιλόγιο, ενώ για τη γραφή τους χρησιμοποιείται αποκλειστικά το λατινικό αλφάβητο (Profili 1985: 87).

Στο εν λόγω άρθρο, θα εκθέσω διαλεκτικά δεδομένα μόνο από τη Griko, αλλά αξίζει να υπογραμμίσω ότι τα δεδομένα της Bovesese δεν διαφοροποιούνται από αυτά της Griko, σε επίπεδο δανεισμού και ενσωμάτωσης ρομανοϊταλικών ουσιαστικών.

3.2 Ελληνική και Ρομανοϊταλική⁷

Όσον αφορά στη γλώσσα πηγή και τη γλώσσα στόχο, τα δύο ερχόμενα σε επαφή συστήματα επιδεικνύουν ορισμένες κοινές ιδιότητες σε σχέση με την κλίση. Πιο συγκεκριμένα, παρόλο που η Ιταλική είναι μορφολογικά φτωχότερη, τόσο η Ελληνική όσο και η Ρομανοϊταλική ονομαστική κλίση είναι διαχυτική και η κατάληξη επιτελεί την ίδια μορφοσυντακτική λειτουργία, καθώς προσαρτάται στην ίδια μορφολογική κατηγορία, δηλαδή σε θέματα ή βάσεις. Επιπλέον, και η KNE και Ρομανοϊταλική έχουν ένα έκδηλο σύστημα γένους (κατά τον Aronoff 1998), δεδομένου ότι το γένος είναι φωνολογικά εκπεφρασμένο επάνω στο ουσιαστικό. Ο δανεισμός από μία γλώσσα που φέρει την κατηγορία του γένους σε μια γλώσσα που έχει επίσης σύστημα γένους, συνεπάγεται απαραίτητα μία απαιτούμενη κατάταξη όσον αφορά στην τάξη γένους.

Σχετικά με τη γλώσσα πηγή, η Ρομανοϊταλική είναι ένα ημιαναλυτικό γλωσσικό σύστημα και έχει ένα διμερές σύστημα γένους, όπου κάθε ουσιαστικό είναι είτε αρσενικό είτε θηλυκό. Στη Ρομανοϊταλική, όπως και στην KNE, οι ρητώς εκπεφρασμένες τιμές γένους υπαγορεύουν διαφορετικές καταλήξεις.

Αυτή η τυπολογική εγγύτητα μεταξύ των δύο γλωσσικών συστημάτων σε επαφή αναμένεται να ευνοήσει τη μεταφορά και ενσωμάτωση δανείων (Meillet 1921· Haugen 1950, 1958· Jakobson 1962· Ralli 2012α,β). Στο παρόν άρθρο, υιοθετείται μία προσέγγιση περί αδύναμης διατήρησης, καθώς η τυπολογική συνάφεια των δύο γλωσσών λειτουργεί, αν όχι ως αναγκαία συνθήκη, τουλάχιστον ως επαρκής προϋπόθεση για την απορρόφηση των δανείων στο λεξιλογικό ρεπερτόριο μιας νέας γλώσσας. Ως εκ τούτου, αναμένεται, όπως και αποδεικνύεται, ότι η προσαρμογή δανείων διευκολύνεται όταν το δανειζόμενο υλικό συνταιριάζει με την γραμματική δομή της γλώσσας στόχου και ανταποκρίνεται στις γλωσσικές τάσεις αυτής.

4. Γένος και κλιτικές τάξεις στην Ελληνική: Σύντομη επισκόπηση

Η KNE έχει πολύ πλούσια μορφολογία και είναι ένα κλιτό γλωσσικό σύστημα. Κατά τη διαδικασία της κλίσης, η γραμματική κατηγορία του ουσιαστικού αποτελείται μορφολογικά από θέματα και κλιτικές καταλήξεις. Τα ουσιαστικά φέρουν γένος και κλίνονται για πτώση και αριθμό, ενώ κατανέμονται σε διάφορα κλιτικά παραδείγματα, γνωστά και ως κλιτικές τάξεις (KT). Ο αριθμός διακρίνεται σε ενικό και πληθυντικό. Η KNE διαθέτει ένα σύστημα τριών τιμών γένους, καθώς ουσιαστικά κατανέμονται στο αρσενικό, θηλυκό και ουδέτερο γένος. Όπως προτείνει Ralli (2002) και Ράλλη (2003), τα θέματα των ουσιαστικών και τα παραγωγικά προσφύματα είναι εγγενώς προσδιορισμένα

⁷ Για λόγους ευκολίας, αναφορικά με τα γλώσσα πηγή χρησιμοποιείται ο όρος Ρομανοϊταλική, ο οποίος συμπεριλαμβάνει την Ιταλική, τη Βενετσιάνικη, και τη Σαλεντίνιο.

ως προς συγκεκριμένες τιμές γένους, ενώ ο αριθμός και η πτώση προσδιορίζονται στα επιθήματα.

Το γένος αποτελεί λεξιλογικό χαρακτηριστικό που εμπλέκεται ενεργά στη διαδικασία σχηματισμού λέξεων στα ελληνικά (Ralli 2002· Ράλλη 2003). Επιπλέον, το γένος διαδραματίζει ενεργό ρόλο στο δανεισμό (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Χειλά-Μαρκοπούλου 2003).

Η κατανομή των ουσιαστικών σε τρία γένη υποδηλώνει ένα τυπικό σύστημα εκχώρησης γένους που έχει έναν σημασιολογικό πυρήνα, ο οποίος καθορίζεται κυρίως από τα χαρακτηριστικά [+/-έμφυχο] και [+/-ανθρώπινο] (Ralli 2002). Στην ΚΝΕ, ο προσδιορισμός του γένους φαίνεται να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από μορφολογικά κριτήρια που σχετίζονται με την κλίση, την παραγωγή και τη σύνθεση (Ralli 2002· Ράλλη 2003). Ειδικότερα, τα άψυχα ουσιαστικά κατανέμονται στο ουδέτερο, λόγω της διάκρισης με βάση το βιολογικό φύλο, αλλά διαιρούνται επίσης στα τρία γένη μέσω τυπικών κανόνων εκχώρησης που υπερτερούν σαφώς των σημασιολογικών αρχών. Στην παρούσα ανάλυση ακολουθείται η πρόταση της Ralli (1998, 2000) για τον καταμερισμό των ουσιαστικών της Ελληνικής σε 8 ΚΤ:

(1)

i. Ουσιαστικά της κλιτικής τάξης 1 είναι αρσενικά και θηλυκά:

- α. ο χορός
- β. η οδός

ii. Ουσιαστικά της κλιτικής τάξης 2 είναι αρσενικά:

- α. ο διαβήτης
- β. ο αγώνας
- γ. ο καναπές
- δ. ο παππούς

iii. Ουσιαστικά της κλιτικής τάξης 3 και 4 είναι θηλυκά:

- α. η αγάπη (ΚΤ3)
- β. η χαρά (ΚΤ3) η μαϊμού (ΚΤ3)
- γ. η πόλη (ΚΤ4)⁸

iv. Ουσιαστικά της κλιτικής τάξης 5,6,7 και 8 είναι ουδέτερα:

- α. το βουνό (ΚΤ5)
- β. το χαρτί (ΚΤ6)
- γ. το όρος (ΚΤ7)
- δ. το χρώμα (ΚΤ8)

Μία βασική θεωρητική υπόθεση σε σχέση με μια γλώσσα που έχει κάποιο αριθμό ονοματικών κλιτικών τάξεων στο σύστημά της, όπως η Ελληνική, έγκειται στην αξίωση ότι κάθε μία εξ' αυτών έχει μία τιμή γένους (Aikhenvald 2004: 1035). Από την άποψη

⁸ Για λόγους σαφήνειας, είναι αναγκαίο να τονιστεί ότι, παρά τη μορφική ομοιότητα της κατάληξης -η στην ονομαστική του ενικού της ΚΤ3 και ΚΤ4, αυτές οι δύο τάξεις θηλυκών ονομάτων είναι ετεροειδείς, εφόσον εμφανίζουν διαφορετική αλλομορφική ποικιλία, λαμβάνουν διαφορετικές καταλήξεις, και η ΚΤ4 αποτελείται σε μεγάλο βαθμό από λόγια ουσιαστικά.

αυτή, η μορφολογική απόδοση γένους ισχύει στην ΚΝΕ για όλες τις ΚΤ, πέραν της ΚΤ1, η οποία αποτελείται από αρσενικά και θηλυκά ουσιαστικά (1i).

5. Διαλεκτικά δεδομένα

Τα δάνεια ουσιαστικά της Επτανησιακής προέρχονται από τη Βενετσιάνικη και την Κοινή Ιταλική, ενώ τα δάνεια ουσιαστικά της Grecanico από την Σαλεντίνικη και την Κοινή Ιταλική. Η επιρροή της Κοινής Ιταλικής⁹ στην Επτανησιακή είναι ορατή, εφόσον η Βενετία είχε ήδη υιοθετήσει την Ιταλική ως επίσημη γλώσσα, πολύ πριν την ενοποίηση της Ιταλίας, κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα (Fanciullo 2008). Συνεπώς, είναι δύσκολο να διαπιστωθεί εάν μία δάνεια λέξη προέρχεται από την τοπική ρομανική διάλεκτο ή από την Κοινή Ιταλική, καθώς ο πρόδρομος τύπος έχει την ίδια μορφή και χρήση και στις δύο ποικιλίες.

Ακολουθούν ενδεικτικά παραδείγματα από τη Grecanico και την Επτανησιακή. Τα δάνεια αντλούνται από τις βάσεις δεδομένων, τα προφορικά και γραπτά σώματα κειμένων, όπως επίσης και το ψηφιοποιημένο υλικό του Εργαστηρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων (ΕΝΕΔΙ) του Πανεπιστημίου Πατρών. Τα δάνεια δίνονται σε τύπο παραπομπής, δηλαδή στην ονομαστική ενικού, ενώ τα παραδείγματα της Grecanico παρατίθενται σε ευρεία φωνολογική μεταγραφή. Οι αντίστοιχοι πρόδρομοι τύποι στην Ρομανοϊταλική (ρομανικές διαλέκτους και Κοινή Ιταλική) παρέχονται επίσης, μαζί με τη σημασία που φέρουν:

(2)				
<i>Διάλεκτος</i>		<i>Δάνεια</i>	<i>Ρομανοϊταλική</i>	<i>Σημασία</i>
<i>Αρσενικά ουσιαστικά</i>				
α.				
Επτανησιακά	[ΚΤ1]	βιλάν-ος	villano	‘αγρότης’
	[ΚΤ2]	μακελάρη-ς	macellaio	‘χασάπης’
		μακινίστα-ς	macchinista	‘τεχνίτης’
		λαουράντε-ς	laorante	‘εργάτης’
Grecanico	[ΚΤ1]	panefakul-o	panifaculo	‘αρτοποιός’
	[ΚΤ2]	skarpari	scarparo	‘παπουτσής’
β.				
Επτανησιακά	[ΚΤ1]	καδινάτσ-ος	catenaccio	‘σύρτης’
	[ΚΤ2]	μπότη-ς	botte.ΘΗΛ	‘δοχείο’
		πέρονα-ς	perone	‘καρφί’
		μπρατσολέ-ς	bracciolo	‘βραχιόλι’
Grecanico	[ΚΤ1]	pint-o	pinto	‘τούβλο’
	[ΚΤ2]	trokti	trutta.ΘΗΛ	‘πέστροφα’

⁹ Ακολουθώντας τον De Mauro (1963), δεδομένου ότι η επαφή με τη Ρομανοϊταλική έλαβε χώρα πριν από το τέλος του 20^{ου} αιώνα, με τη χρήση του όρου Κοινή Ιταλική, δεν αναφέρομαι στην τωρινή μορφή της γλώσσας, αλλά σε μία κοινή γραπτή γλώσσα που χρησιμοποιούνταν εκείνη τη χρονική περίοδο ως πηγή των δάνειων λέξεων. Θα ήθελα να ευχαριστήσω την Anna Thornton για το σχόλιο της επάνω σε αυτό.

Θηλυκά ουσιαστικά [KT3]

γ.	Επτανησιακά	βέκια	vecchia	‘ηλικιωμένη’
	Grecanico	nina	ninna	‘μαθήτρια’
δ.	Επτανησιακά	βιβάντα	vivanda	‘φαγητό’
	Grecanico	fsekla	specula	‘καθρέφτης’
ε.	Επτανησιακά	δάντσια	dazio.APΣ	‘φόρος’
	Grecanico	devoziona	devozione	‘ευσέβεια’
στ.	Επτανησιακά	κάναλη	canale.APΣ	‘υδρορροή’
	Grecanico	ferani	ferrago.APΣ	‘ζωτροφή’

Ουδέτερα ουσιαστικά

ζ.	Επτανησιακά [KT5]	γιάτσ-ο	ghiaccio.APΣ	‘πάγος’
	Grecanico	bizonj-ο	bisogno.APΣ	‘ανάγκη’
η.	Επτανησιακά	κορέντ-ο	corrente.ΘΗΛ	‘τομή ξύλου’
	Grecanico	fior-ο	fiore.APΣ	‘λουλουδί’
θ.	Επτανησιακά [KT6]	αλόγι	alogio.APΣ	‘κατάλυμα’
	Grecanico	marteli	martello.APΣ	‘σφυρί’
ι.	Επτανησιακά [KT7]	πέλ-ος	pello.APΣ	‘χνούδι’
κ.	Grecanico [KT8]	dekama	decuma.ΘΗΛ	‘το σύνολο δέκα κλωστών’

Μία πρώτη εξέταση των ονοματικών δανείων της Επτανησιακής και της Grecanico αποκαλύπτει ότι έχουν ενσωματωθεί πλήρως στο ελληνικό ονοματικό σύστημα, αφού λαμβάνουν τις καταλήξεις ουσιαστικών ονομάτων της ΚΝΕ και κλίνονται σύμφωνα με την ονοματική κλίση της ΓΣ. Τα δάνεια ουσιαστικά στις δύο εξεταζόμενες διαλέκτους ενσωματώνονται και κλίνονται σύμφωνα με το κλιτικό παράδειγμα της ΚΤ που εντάσσονται.

6. Γενικές παρατηρήσεις

Σε γενικές γραμμές, όπως διαφαίνεται στο (2), οι κανόνες που διέπουν την εκχώρηση γένους στην ελληνική έχουν ισχύ και για λέξεις ξένης προέλευσης. Η μορφολογική ένταξη των ξένων λέξεων συνεπάγεται και την τάξη γένους στην οποία μία συγκεκριμένη λέξη μπορεί να απορροφηθεί (Geerts 1975: 115). Στις εν λόγω διαλέκτους, οι λέξεις ξένης προέλευσης εντάσσονται στην τάξη αρσενικών, θηλυκών ή ουδετέρων.

Στην Επτανησιακή, τα δάνεια προσαρμόζονται ως αρσενικά ουσιαστικά σε *-ος, -ης, -ας, -ες* όπως αυτά της ΚΝΕ (2α). Στη Grecanico, τα δάνεια ενσωματώνονται σχεδόν αποκλειστικά ως αρσενικά ουσιαστικά σε *-ο*, και πολύ σπάνια σε *-η*, τα οποία

αντιστοιχούν στα κλιτικά επιθήματα της ΚΝΕ -ος και -ης αντίστοιχα, λόγω της αποβολής του τελικού -ς, η οποία προκύπτει από την προτίμηση του συστήματος της Grecanico για ανοικτές συλλαβές (ΣΦ). Όσον αφορά στην κατανομή των μη ανθρώπινων δανειών, αξίζει να σημειωθεί ότι στη Grecanico έχουν καταγραφεί μόνο τρία δάνεια που ανήκουν στην τάξη ουσιαστικών σε -η, ενώ στην Επτανησιακή, παρά τη διάχυσή τους σε όλα τα αρσενικά κλιτικά παραδείγματα, δάνεια της ΚΤ2 απαντούν εξίσου εξαιρετικά σπάνια.

Αντίθετα, ένα μεγάλο ποσοστό μη ανθρώπινων ουσιαστικών εντάσσεται στα αρσενικά σε -ος στη Grecanico. Σχετικά με τα [-ανθρώπινα] δάνεια στη Grecanico, η αποβολή του τελικού -ς από το αρσενικό κλιτικό επίθημα -ος, ως απόρροια της προτίμησης του συστήματος της Grecanico για ανοικτές συλλαβές, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, συμβάλλει ώστε αυτό να ιδωθεί ως φωνολογικά συμβατό με το ρομανικό αρσενικό επίθημα -ο, διευκολύνοντας περαιτέρω τη διαδικασία ενσωμάτωσης δανειών. Ως εκ τούτου, οι λεγόμενοι *ομοιοκαταληκτικοί συσχετισμοί* (rhyme associations, Shields 1979: 27) επενεργούν στη διατήρηση του αρσενικού γένους από τη ΓΠ στην ΓΣ. Επιπλέον, πρέπει να τονιστεί ότι η παραγωγικότητα κάποιου επιθήματος της ΓΣ μπορεί μερικές φορές να καταργήσει την επικράτηση του ουδέτερου γένους στα μη ανθρώπινα ουσιαστικά. Έτσι, το πιο παραγωγικό κλιτικό επίθημα -ος της Ελληνικής που χαρακτηρίζει τα αρσενικά ουσιαστικά (π.χ. *ουραν-ός*) ανιχνεύεται σε ένα αναμφισβήτητο μεγάλο ποσοστό δανειών σε -ο στη Grecanico.

Αναφορικά με τα μη ανθρώπινα δάνεια, η φανερά προτιμώμενη εκχώρηση αρσενικού γένους στη Grecanico, και ιδιαιτέρως η προσαρμογή τους στην τάξη αρσενικών σε -ο(ς), εν συγκρίσει με την Επτανησιακή στην οποία το αρσενικό γένος δεν είναι διαδεδομένο, χρήζει περαιτέρω διερεύνησης. Η υψηλή παραγωγικότητα της τάξης αρσενικών σε -ο(ς) της Grecanico μπορεί, επίσης, να εξωθείται από δυναμικές τάσεις της ΓΠ. Η επιλογή αυτή θα μπορούσε να αποδοθεί στην παραγωγικότητα της τάξης αρσενικών ονομάτων σε -ο για τα ρομανοϊταλικά κλιτικά συστήματα (Iacobini & Thornton 1992· Thornton 1998).

Στις δύο διαλέκτους, τα θηλυκά ουσιαστικά λήγουν στην συντριπτική τους πλειοψηφία σε -α (2γ-ε), ενώ μόνο ελάχιστα σε -η (2στ). Αυτή η προτίμηση μπορεί να αποδοθεί στην αντιστοίχιση του φωνολογικού χαρακτηριστικού /a/ ανάμεσα στις δύο γλώσσες σε επαφή. Στην Ελληνική, η κατάληξη -α αντιστοιχεί πρωτοτυπικά σε θηλυκή τιμή γένους στον τύπο παραπομπής, όπως ισχύει και στην περίπτωση των ρομανοϊταλικών ποικιλιών (2γ-δ). Οι λέξεις γένους θηλυκού διατηρούν το γένος τους λόγω της διαγλωσσικής φωνολογικής συμφωνίας των κλιτικών καταλήξεων που σηματοδοτούν το θηλυκό. Ως εκ τούτου, αυτή η μορφική ομοιότητα ενεργεί επικουρικά στην ένταξη σε κλιτική τάξη και στην εκχώρηση της θηλυκής τιμής γένους.

Όσον αφορά στα δάνεια ουδέτερου γένους, τα ουσιαστικά προσαρμόζονται στην τάξη ουδέτερων σε -ο (2ζ-η), καθώς και σε αυτήν σε -ι (2θ). Θα πρέπει να αναφερθεί ότι στην Επτανησιακή, η τάξη ουδέτερων σε -ο είναι μακράν η πιο παραγωγική και φαίνεται να απορροφά περισσότερα δάνεια. Στη Grecanico, η τάξη ουδέτερων σε -ο επίσης φαίνεται να προηγείται της τάξης σε -ι στην ποσοτική απορρόφηση των δανειών λέξεων κατά τη διαδικασία ενσωμάτωσης. Η προτίμηση αυτή δείχνει ότι η φωνολογική συμβατότητα του κλιτικού επιθήματος -ο τόσο στη ΓΠ όσο και στη ΓΣ επιφέρει εκχώρηση της συγκεκριμένης τιμής γένους και κατάταξή τους στην ΚΤ5 (2ζ).

Επιπλέον, ένας εξαιρετικά μικρός αριθμός δανειών ονομάτων ενσωματώνεται στην ΚΤ7 (2ι) στην Επτανησιακή (έχουν εντοπιστεί μόνον τρία). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι αυτή η κατηγορία ονομάτων περιλαμβάνει ουσιαστικά που φέρουν το

χαρακτηριστικό [+λόγιο] και προφανώς αυτές οι λέξεις φέρουν εξωτερική ομοιότητα με τέτοια ουσιαστικά (π.χ. *βέλ-ος*). Η συμπερίληψη των δανείων στην ΚΤ8 ουδετέρων ονομάτων στη Grecanico (2κ) απαντά σπανίως. Στην ονομαστική ενικού, η κατάληξη *-α* πρωτοτυπικά είναι δείκτης θηλυκότητας στην Ελληνική (1iii:β), αλλά σε δεύτερο επίπεδο είναι επίσης δείκτης ουδετερότητας (1iv:δ), όταν πρόκειται για την ΚΤ8. Η προσαρμογή σε αυτήν την τάξη ουδετέρων σπάνια παρατηρείται, αφού όλα τα ονόματα αυτής της κατηγορίας δεν ξεπερνούν τα πέντε.

Σε σχέση με την ένταξη στην ΚΤ5 και ΚΤ8, καθίσταται σαφές ότι η ενσωμάτωση δανείων υποκινείται ως επί το πλείστον από την μορφική ομοιοτυπία μεταξύ των ληκτικών τεμαχίων των λέξεων (2ζ, κ). Η αφομοίωσή τους στο σύστημα προϋποθέτει αλλαγή γένους από αρσενικό σε ουδέτερο (2ζ) και από θηλυκό σε ουδέτερο (2κ) με ταυτόχρονη διατήρηση της μορφής της λέξης. Ωστόσο, για την ΚΤ5, ο παράγοντας της συμβατότητας μορφής δεν πυροδοτεί απαραίτητα την ένταξη στη συγκεκριμένη κλιτική τάξη (2η). Η μορφολογική ένταξη που απαιτεί αποκοπή των ληκτικών φωνηέντων και την προσθήκη του ελληνικού επιθήματος *-ο* είναι πολύ διαδεδομένη και ιδιαίτερος στην Επτανησιακή, επιβεβαιώνοντας την υψηλή παραγωγικότητα αυτής της τάξης ουδετέρων όχι τόσο για την Grecanico όσο για την Επτανησιακή (Μακρή et al. 2013, 2014· Makri 2015, 2016· Ralli et al. 2015).

6.1 Σχηματισμός δανείων ουσιαστικών στην Επτανησιακή και τη Grecanico

Η ενσωμάτωση δανείων στις δύο διαλέκτους αποκαλύπτει όχι μόνο την ένταξή τους σε μία κλιτική τάξη αποκτώντας γένος, αλλά και ότι έχουν περάσει στο δεύτερο στάδιο μορφολογικής ενσωμάτωσης, καθώς κατά την Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994: 188) εντάσσονται σε ένα συγκεκριμένο κλιτικό παράδειγμα. Με άλλα λόγια, το σύστημα προσαρμόζει στη μορφολογία της ελληνικής γλώσσας τα δάνεια ονόματα, αποσκοπώντας στην πλήρη συμμόρφωσή τους με το πρότυπο μοτίβο σχηματισμού λέξεων του συστήματος αποδέκτη.

Τα Επτανησιακά και η Grecanico ακολουθούν τις ίδιες στρατηγικές κατά το δανεισμό ρομανοϊταλικών ουσιαστικών.¹⁰ Η πρώτη στρατηγική περιλαμβάνει την υιοθέτηση ολόκληρου του κλιτικού τύπου, δηλαδή μεταφορά λέξεων, ενώ η δεύτερη εμπεριέχει την ανάλυση του ουσιαστικού, τη διατήρηση του θέματος και την απόκτηση των ελληνικών κλιτικών καταλήξεων. Για λόγους διευκρινιστικούς, θα πρέπει να τονιστεί ότι η διαχτυτική ονομαστική κλίση των δύο συστημάτων σε επαφή, η οποία επιτάσσει το συνδυασμό κλιτικών καταλήξεων με την ίδια μορφολογική κατηγορία, δηλαδή με θέματα, διευκολύνει αισθητά την προσαρμογή των δανείων στη ΓΣ.

Πιο αναλυτικά, στην περίπτωση φωνολογικής σύμπτωσης μεταξύ της κλιτικής κατάληξης ενός μη ανθρώπινου δανείου ουσιαστικού και μίας ελληνικής κατάληξης, η *αντιληπτή ομοφωνία* (perceived homophony, Clyne 1991: 170) συμβάλλει στη διατήρηση της λέξης στη ΓΣ, φέροντας την κλιτική κατάληξη που σηματοδοτεί το αντίστοιχο γένος. Έτσι, το δάνειο κατατάσσεται στην ΚΤ που δηλώνεται από την εκάστοτε κατάληξη (2α: μόνο Grecanico, β: μόνο Grecanico, 2γ-δ, 2ζ, 2κ). Από αυτή την άποψη, το σύνολο της

¹⁰ Βλ. Makri (2015) για πιο διεξοδική ανάλυση των στρατηγικών ενσωμάτωσης δανείων στην Επτανησιακή.

λέξης διατηρείται (και το θέμα και η κατάληξη) και μεταφέρεται αυτούσια και όχι μόνο το θέμα της. Στην περίπτωση αυτή, μιλάμε για δανεισμό ολόκληρων λέξεων.

Η δεύτερη στρατηγική επιστρατεύεται από την Επτανησιακή και τη Grecanico σε περίπτωση που δεν ανιχνεύεται φωνολογική συμβατότητα μεταξύ των καταλήξεων της ΓΠ και ΓΣ. Η διαδικασία προσαρμογής, την οποία έχουν υποστεί, επαληθεύει την άποψη του Haspelmath (2008), σύμφωνα με την οποία, όταν ένα δάνειο μεταφέρεται από μία γλώσσα σε άλλη, η λέξη στην ΓΣ δεν είναι απαραίτητο να είναι πανομοιότυπη με τον πρόδρομο τύπο, καθώς μπορεί να υποβληθεί σε επιπρόσθετες τροποποιήσεις, ούτως ώστε να ακολουθεί τους κανόνες της ΓΣ. Σε αυτήν την περίπτωση, τα ρομανοϊταλικά δάνεια επαναναλύονται μορφολογικά και επανακατηγοριοποιούνται σε θέματα και έπειτα επανασταναί εξελληνισμό, μέσω του συνδυασμού τους με τις κλιτικές καταλήξεις των ονοματικών παραδειγμάτων των κλιτικών τάξεων που εξετάζονται στο (2α-β, ε-στ, η, θ, ι), με σκοπό να μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως λέξεις.

Δεδομένης της διαγλωσσικής τυπολογικής συγγένειας μεταξύ της ΓΠ και της ΓΣ και του κοινού μοτίβου σχηματισμού ουσιαστικών των δύο συστημάτων, η δομική ανάλυση των ρομανοϊταλικών ονομάτων είναι εύκολα και άμεσα επιτεύξιμη, οδηγώντας στον εντοπισμό του θέματος, τη διατήρησή του και τέλος, την αντικατάσταση των ρομανοϊταλικών καταλήξεων με τις ελληνικές, ώστε να ενσωματωθούν στη μορφολογία της Ελληνικής. Σε αυτήν την περίπτωση, η διαδικασία του δανεισμού περιορίζεται στο θέμα της ρομανοϊταλικής λέξης.

Όσον αφορά τη δεύτερη στρατηγική, λαμβάνοντας υπόψη το ευνοϊκό κοινωνιογλωσσικό πλαίσιο που είχε επιτρέψει μακροχρόνια έντονη επαφή με τη ΓΠ και τον υψηλό βαθμό διγλωσσίας που χαρακτηρίζει την κοινότητα της, καθίσταται εναργές ότι εξογλωσσικοί παράγοντες (κοινωνικοί, οικονομικοί και ιστορικοί) φαίνεται να έχουν διευκολύνει την ανίχνευση του θέματος από τους φυσικούς ομιλητές και να έχουν κατευθύνει την υποκατάσταση των ρομανοϊταλικών καταλήξεων με τις αντίστοιχες ελληνικές. Αξίζει να σημειωθεί ότι η άμεση μεταφορά των θεμάτων επιβεβαιώνει ότι η μορφολογική κατηγορία του θέματος και η λειτουργία του στην ελληνική μορφολογία είναι υψίστης σημασίας (Ralli 2002, 2012a,b). Σύμφωνα με τη Ralli (2002, 2012a,b, 2014), η ιδιότητα της μορφολογίας της Ελληνικής να βασίζεται στο θέμα μπορεί να ιδωθεί ως ο κύριος υποκινητής της εν λόγω επανάλυσης, εφόσον οι λέξεις της ΓΣ αποτελούνται από ένα δεσμευμένο στοιχείο, το θέμα, και ένα κλιτικό επίθημα στην περίπτωση της κλίσης.

Εξαιρετικής σπουδαιότητας είναι το γεγονός ότι, ανεξάρτητα από τον τρόπο με τον οποίο τα δανειζόμενα στοιχεία προσαρμόζονται, η ενσωμάτωσή τους καταδεικνύει τη συνοχή και ακολουθία που διαπερνά το τελικό προϊόν των γλωσσικών καινοτομιών με τις δομικές ιδιότητες του συστήματος της ΓΣ (Ralli 2012a,b). Η προσαρμογή ουσιαστικών στις δύο διαλέκτους φανερώνει τη συστηματικότητα που χαρακτηρίζει τους μηχανισμούς ενσωμάτωσης δανείων στη ΓΣ, τα οποία πληρούν το βασικό μορφολογικό αξίωμα σε ισχύ στο ελληνικό σύστημα για το σχηματισμό λέξεων, που επιτάσσει το συνδυασμό ενός θέματος με μία κλιτική κατάληξη. Υπό αυτό το πρίσμα, το σύστημα φέρνει στην επιφάνεια αυτήν την ενδογλωσσική αξιωματική αρχή, η οποία αναδύεται κατά την ενσωμάτωση ρομανοϊταλικών δανείων ονομάτων.

6.2 Εκχώρηση γένους στην Επτανησιακή και τη Grecanico

Σημασιολογικοί κανόνες εκχώρησης γένους ενεργοποιούνται για τα ανθρώπινα ουσιαστικά στη Grecanico και την Επτανησιακή, κατά την ευθυγράμμιση του γραμματικού γένους με το βιολογικό φύλο, όπως υποστηρίζεται από την Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994) και Ralli (2002) για την ΚΝΕ. Τηρώντας αυτόν τον κανόνα, ουσιαστικά που φέρουν το χαρακτηριστικό [+ανθρώπινο] και με αντικείμενο αναφοράς APPEN δέχονται αρσενική τιμή γένους (2α), ενώ σε εκείνα που δηλώνουν ΘΗΛΥ αποδίδεται το θηλυκό γένος (2γ) (Ράλλη 2003: 103).

Το γένος των ανθρώπινων ουσιαστικών -αρσενικό ή θηλυκό- σε αυτές τις ποικιλίες διαδραματίζει πρωταρχικό ρόλο στην συμπερίληψή τους σε ένα κλιτικό παράδειγμα, το οποίο είναι πάντα σε συμφωνία με το αντικείμενο αναφοράς του. Η εμπνυχότητα και φυσικά το βιολογικό φύλο, όπως κωδικοποιούνται στο γραμματικό γένος (Dahl 2000) είναι καταλυτικοί παράγοντες για την ενσωμάτωση των ουσιαστικών, επιβεβαιώνοντας την καθολική παραδοχή σύμφωνα με την οποία το γραμματικό γένος έχει έναν σημασιολογικό πυρήνα (Aksenov 1984). Τα διαλεκτικά δεδομένα επικυρώνουν την άποψη ότι το γένος των ανθρώπινων ουσιαστικών είναι σημασιολογικά δικαιολογημένο (Doleschal 2000). Έτσι, το γένος λειτουργεί ως εργαλείο ονοματικής ταξινόμησης όσον αφορά στη γραμματική κωδικοποίηση των χαρακτηριστικών [+/-έμπνυχο] και ιδίως [+/-ανθρώπινο] για τα δάνεια στην Ελληνική (Melissaropoulou 2013).

Στις υπό εξέταση διαλέκτους, στα άψνυχα δάνεια εκχωρείται κάποιο από τα τρία γένη μέσω των τυπικών κανόνων εκχώρησης γένους που βασίζονται στην άμεση σύνδεση κλίσης και γένους που ισχύει εν γένει για την Ελληνική. Αυτό επιβεβαιώνει την άποψη της Ralli (2002) και Ράλλη (2003) σύμφωνα με την οποία, όταν το βιολογικό φύλο δεν διαδραματίζει κάποιο ρόλο στην έκφραση του γραμματικού γένους, το γραμματικό γένος (αρσενικό, θηλυκό ή ουδέτερο) εξάγεται από την ΚΤ στην οποία το ουσιαστικό ανήκει, και το οποίο υποδηλώνεται από την κατάληξη. Συνεπώς, στα ελληνικά ο προσδιορισμός του γένους φαίνεται να είναι σε μεγάλο βαθμό εξαρτώμενος από μορφολογικά κριτήρια που σχετίζονται με την κλίση. Μορφολογικοί κανόνες εκχώρησης γένους επενεργούν στην περίπτωση που είναι αναγκαία η κλιτική συμμόρφωση των δανείων με ένα ληκτικό τεμάχιο που συναρμόζει με μία κλιτική τάξη της ΓΣ (Χριστοφίδου 2003: 105), η οποία αντιστοιχεί στη δεύτερη στρατηγική ενσωμάτωσης που αναλύθηκε στην ενότητα 6.1. Επιπροσθέτως, η θέση της Ralli (2012a,b, 2013, 2014) ότι οι εγγενείς μορφολογικές ιδιότητες του συστήματος αποδέκτη είναι ζωτικής σημασίας για τη διαδικασία ενσωμάτωσης δανείων σε μια γλώσσα που τυγχάνει επαφής με άλλο σύστημα, εξακριβώνεται από τα δεδομένα.

Η λειτουργία φωνολογικών κανόνων εκχώρησης γένους είναι έκδηλη, κυρίως στα μη ανθρώπινα ουσιαστικά (Corbett 1991: 79) και στα δύο διαλεκτικά συστήματα. Η εκχώρηση γένους πραγματώνεται σύμφωνα με την αντιληπτή ομοφωνία και άλλους φωνολογικά σχετιζόμενους παράγοντες (Clyne 1991: 170-2), το οποίο επιβεβαιώνει την άποψη της Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994: 191), κατά την οποία η εισαγωγή δανείων και η διαδικασία εκχώρησης γένους εναρμονίζεται με τη γενική τάση της ΚΝΕ για συμφωνία μεταξύ των μορφοφωολογικών δεικτών και του γραμματικού γένους επάνω στα άψνυχα. Η φωνολογική ομοιότητα των καταλήξεων των δύο συστημάτων (οι λεγόμενες *διαγλωσσικές αντιστοιχίσεις* (interlingual correspondences) κατά τον Weinreich (1953: 39-40) ή *διάτυποι* (diaforms) κατά τον Selinker (1992: 83-84)) συνεισφέρει στην εξέλιξη της διαδικασίας της ενσωμάτωσης των ουσιαστικών και

εκχώρησης γένους (Melissaropoulou 2013· Ralli et al. 2015· Makri 2015), επιτρέποντας έτσι τη μεταφορά των λέξεων, η οποία ισοδυναμεί με την πρώτη στρατηγική ένταξης που εξετάζεται στην ενότητα 6.1.

Αξίζει να διασαφηνιστεί ότι στις υπό εξέταση διαλέκτους, υπάρχει καθολικά αντιστοιχία ένα προς ένα μεταξύ γένους και ΚΤ στα ρομανοϊταλικά δάνεια. Ακόμη και η ΚΤ1 είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το αρσενικό γένος (βλ 2α, β: [ΚΤ1]), σε αντιδιαστολή με την ΚΝΕ, στην οποία η ΚΤ1 περιλαμβάνει και αρσενικά και θηλυκά ουσιαστικά (βλ 1i). Η σύνδεση μεταξύ μιας ορισμένης ΚΤ και ενός συγκεκριμένου γραμματικού γένους μαρτυρά ότι το γένος εξυπηρετεί την κλιτική κατηγοριοποίηση, και ως ακολούθως μπορεί να εκληφθεί ως εργαλείο ταξινόμησης της κλίσης.¹¹ Σε γενικές γραμμές, υπάρχει μια ισχυρή διασύνδεση μεταξύ γραμματικού γένους και βιολογικού φύλου, καθώς και μεταξύ κλιτικών τάξεων και γραμματικού γένους, τα οποία επιστρατεύονται από κοινού για να δηλώσουν το αρσενικό, θηλυκό και ουδέτερο γένος, καθιστώντας εφικτή την ενσωμάτωση των ουσιαστικών κατά προτεραιότητα στις αντίστοιχες κλιτικές τάξεις.

7. Συμπεράσματα

Στο πλαίσιο των παρατηρούμενων γλωσσικών αλλαγών, οι οποίες απεικονίζουν γλωσσικό δανεισμό που λαμβάνει χώρα σε μία κατάσταση έντονης ή σημαντικής επαφής (Thomason & Kaufman 1988: 50· Ross 2003, 2006), είναι εμφανές ότι οι μηχανισμοί ενσωμάτωσης δανείων και εκχώρησης γένους είναι ομοειδείς και ομότυποι και στις δύο διαλέκτους, παρά την ετερομορφία που χαρακτηρίζει το κοινωνιογλωσσικό τους υπόβαθρο. Στο άρθρο αυτό, προσπάθησα να διερευνήσω την άμεση εισαγωγή ρομανοϊταλικών ονοματικών δανείων και να δείξω ότι ενδογλωσσικά χαρακτηριστικά των συστημάτων που εμπλέκονται σε μια κατάσταση επαφής καθορίζουν και κατευθύνουν την ενσωμάτωση λεξικών στοιχείων, καθώς οι δομικές ιδιότητες και οι κανονιστικές αρχές που διέπουν το μηχανισμό σχηματισμού λέξεων της γλώσσας στόχου επιδρούν στη διαμόρφωση του τελικού προϊόντος του μεταφερόμενου υλικού σε απόλυτη εναρμόνιση με τη θέση της Ralli (2012a,b, 2013, 2014). Ισχυρίστηκα ότι οι ομιλητές των εν λόγω ποικιλιών μεταχειρίζονται τις δάνειες λέξεις όπως τις γηγενείς, επιχειρώντας να τις εντάξουν στο κλιτικό τους σύστημα, καταφεύγοντας στους διαθέσιμους μηχανισμούς σχηματισμού λέξεων για την επίτευξη της μορφολογικής ενσωμάτωσης των δανείων ουσιαστικών. Όπως υποδήλωσα, κατά τη διαδικασία εξελληνισμού των εισερχόμενων στοιχείων εκχωρείται μία τιμή γραμματικού γένους ακολουθώντας το ελληνικό πρότυπο εκχώρησης γένους. Υποστήριξα ότι οι γραμματικοί παράγοντες, οι οποίοι διακρίνονται σε σημασιολογικούς, μορφολογικούς και φωνολογικούς, καθορίζουν την εκχώρηση γένους στα δάνεια της Ελληνικής. Ως εκ τούτου, τόσο μία σημασιολογική όσο και μία μορφολογική βάση είναι ανιχνεύσιμες στην εκχώρηση γένους στα δάνεια της Ελληνικής. Τέλος, κατέδειξα ότι το γένος λειτουργεί ως εργαλείο ταξινόμησης σε κλιτικά παραδείγματα, εφόσον τα ονοματικά δάνεια των υπό εξέταση ποικιλιών οργανώνονται σε κλιτικές τάξεις, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση της Ralli (2000), εμπλουτίζοντάς τις σημαντικά.

¹¹ Βλ. Μελισσαροπούλου (2013) για σχετικά επιχειρήματα για τα Καππαδοκικά και τη Γρικο.

Βιβλιογραφία

- Aikhenvald, A. Y. (2004). Gender (Article 98). Στο G. E. Booij, C. Lehmann, J. Mugdan, & S. Skorpetas (επιμ.), *Morfologie/Morphology. Ein Handbuch zur Flexion und Wortbildung/A handbook on inflection and word formation, 2 Halbband*. Berlin: Walter de Gruyter, 1031-45.
- Aksenov, A. T. (1984). K Probleme êkstralingvističeskoj motivacii grammatičeskoj kategorii roda [On extralinguistic motivation of the grammatical category of gender]. *Voprosy jazykoznanija* 33 (1): 14-25.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1994). *Νεολογικός δανεισμός της Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Αυτοέκδοση.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου. (2003). Συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις στο γένος της Ελληνικής: μία θεωρητική πρόταση. Στο Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. Ράλλη & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.), *Θέματα Νεοελληνικής Γραμματικής: το γένος*. Αθήνα: Πατάκης, 13-56.
- Aronoff, M. (1998). Gender agreement as morphology. Στο G. E. Booij, A. Ralli & S. Scalise (επιμ.), *Proceedings of the first Mediterranean conference on morphology*. Patras: University of Patras, 7-18.
- Clyne, M. (1991). *Community languages: the Australian experience*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Comrie, B. (2000). Language contact, lexical borrowing, and semantic fields. Στο D. Gilbers, J. Nerbonne & J. Schaecken (επιμ.), *Languages in contact*. Amsterdam-Atlanta GA: Rodopi, 73-86.
- Corbett, G. G. (1991). *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, Ö. (2000). Animacy and the notion of semantic gender. Στο B. Unterbeck, M. Rissanen, T. Nevalainen & M. Saari (επιμ.), *Gender in Grammar and cognition. I: Approaches to gender. II: Manifestations of gender*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 99-115.
- De Mauro, T. (1963). *Storia linguistica dell' Italia unita*. Bari: Laterza.
- Doleschal, U. (2000). Gender assignment revisited. Στο B. Unterbeck, M. Rissanen, T. Nevalainen & M. Saari (επιμ.), *Gender in Grammar and cognition. I: Approaches to gender. II: Manifestations of gender*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 117-165.
- Fanciullo, F. (2001). On the origins of Greek in Southern Italy. Στο A. Ralli, B. D. Joseph & M. Janse (επιμ.), *Proceedings of the 1st international conference of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*. Patras: University of Patras, 67-78.
- Fanciullo, F. (2008). Gli italianismi del neo-greco. *L'Italia dialettale* 69: 1-41.
- Field, F. W. (2002). *Linguistic borrowing in bilingual contexts*. [Studies in language companion series 62]. Amsterdam: John Benjamins.
- FitzMaurice, 6th Earl of Orkney, G. W. H. (1864). *Four years in the Ionian Islands: Their political and social condition. With a history of the British protectorate*, τομ. I. London: Chapman and Hall.
- Geerts, G. (1975). Het genus van Engelse leenwoorden in het Duits en in het Nederlands. Στο R. Jansen-Sieben, S. Vriendt & R. Willemys (επιμ.), *Spel van zinnen; Album Van Loey*. Brussel: Ed. de l' Univ., 115-123.
- Haspelmath, M. (2008). Loanword typology: steps toward a systematic cross-linguistic study of lexical borrowability. Στο T. Stolz, D. Bakker & R. S. Palomo (επιμ.), *Aspects of language contact: new theoretical, methodological and empirical findings with special focus on romancisation processes*. Berlin: Mouton de Gruyter, 43-62.
- Haugen, E. (1950). The analysis of the linguistic borrowing. *Language* 26 (2): 210-231.
- Haugen, E. (1958). Language contact. Στο E. Sivertsen (επιμ.), *Proceedings of the eighth international congress of linguistics*. Oslo: Oslo University Press, 772-785.
- Iacobini, C. & A. M. Thornton. (1992). Tendenze nella formazione delle parole nell'italiano del ventesimo secolo. Στο B. Moretti, D. Petrini & S. Bianconi (επιμ.), *Linee di tendenza dell'italiano contemporaneo*. Roma: Bulzoni, 25-55.

- Ibrahim, M. H. (1973). *Grammatical gender: its origin and development*. The Hague: Mouton.
- Jakobson, R. (1962). Sur la theorie des affinites phonologiques entre des langues. Στο S. Rudy (επιμ.), *Roman Jakobson selected writings*, τομ. I. The Hague: Mouton, 234-246.
- Καραναστάσης, Α. (1984-1992). *Ιστορικών Λεξικών των Ελληνικών Ιδιωμάτων της Κάτω Ιταλίας*. τομ. I-V. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Καραναστάσης, Α. (1997). *Γραμματική των Ελληνικών Ιδιωμάτων της Κάτω Ιταλίας*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Katsoyannou, M. (1995). *Le parler Greco de Galliciano (Italia): Description d'une langue en voie de disparition* (διδασκ. διατριβή). Paris: Université de Paris VII.
- Κατσογιάννου, Μ. (1999). Ελληνικά της Κάτω Ιταλίας: η κοινωνιογλωσσολογική άποψη. Στο Α. Μόξερ (επιμ.), *Ελληνική Γλωσσολογία '97. Πρακτικά του Γ' Διεθνούς Γλωσσολογικού Συνεδρίου για την Ελληνική Γλώσσα* (Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τομέας Γλωσσολογίας, 25-27 Σεπτεμβρίου 1997). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 605-613.
- Κοντοσόπουλος, Ν. (1994). *Διάλεκτοι και Ιδιώματα της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρις.
- Makri, V. (2016). Language contact at the service of endogenous forces: a case study on neuterisation in Heptanesian. Στο Α. Ralli (επιμ.), *Contact morphology in Modern Greek dialects*. Cambridge: Cambridge Scholars Press, 109-144.
- Makri, V. (2015). Gender assignment to Romance nominal loans in Heptanesian. Στο Κ. Fragkoulou et al. (επιμ.), *Theoretical and Applied Linguistics, Proceedings of the 3rd Patras International Conference of Graduate Students in Linguistics (PICGL3) (Patras, 23-25 May 2014)*, Patras: University of Patras, 164-175.
- Μακρή, Β., Κουτσούκος, Ν. & Μ. Ανδρέου. (2013). Δανεισμός ονομάτων και απόδοση γένους στην Επτανησιακή διάλεκτο. Στο Α. Ralli (επιμ.), *Patras Working Papers in Linguistics 3. Morphology and language contact*. Patras: University of Patras, 58-72.
- Μακρή, Β., Ανδρέου, Μ. & Ν. Κουτσούκος. (2014). Ενσωμάτωση δάνειων λέξεων: Απόδοση γένους στα ουσιαστικά της κατοιταλικής. Στο G. Kotzoglou et al. (επιμ.), *Selected Papers of the 11th International Conference on Greek Linguistics*. Rhodes: University of the Aegean, 920-932.
- Manolesou, I. (2005). The Greek dialects of Southern Italy: An overview. *KAMPOS: Cambridge Papers in Modern Greek 13*: 103-125.
- Martino, P. (1980). L'isola grecanica dell'Aspromonte. Aspetti sociolinguistici. Στο F. A. Leoni (επιμ.), *I dialetti e le lingue delle minoranze di fronte all'Italiano*. Roma: Bulzoni, 305-341.
- Meillet, A. (1921-1936). *Linguistique historique et linguistique générale*. Paris: Champion.
- Melissaropoulou, D. (2013). Reorganization of grammar in the light of the language contact factor: a case study on Grico and Cappadocian. Στο M. Janse, B. Joseph, P. Pavlou, A. Ralli & M. Bagriacik (επιμ.), *Studies in Modern Greek dialects and linguistic theory, Proceedings of the 5th international conference on Modern Greek dialects and linguistic theory*. Patras: University of Patras, 311-334.
- Μεργιάνου, Α. (1994). Ελληνικές διάλεκτοι στην Κάτω Ιταλία. Στο Β. Αναστασιάδης et al. (επιμ.), *Νεοελληνική Διαλεκτολογία. Πρακτικά Πρώτου Διαλεκτολογικού Συνεδρίου Νεοελληνικής Διαλεκτολογίας (Ρόδος 26-30 Μαρτίου 1992)*. Αθήνα: Εταιρεία Νεοελληνικής Διαλεκτολογίας, 237-246.
- Miller, W. (1908). *The Latins in the Levant: a history of Frankish Greece (1204-1566)*. London: John Murray & New York: Dutton.
- Poplack, S. & D. Sankoff. (1984). Borrowing: the synchrony of integration. *Linguistics* 22: 99-135.
- Poplack, S., Pousada, A. & D. Sankoff. (1982). Competing influences on gender assignment: variable process, stable outcome. *Lingua* 57: 1-28.
- Profili, O. (1985). La romanisation d'un parler grec de l'Italie du Sud par les parlers romans environnants. *Actes du XVIIe congrès international de linguistique et de philologie Romanes*. Aix-en-Provence: Université de Provence, 129-139.
- Ralli, A. (1998). On the morphological status of inflectional features: evidence from Modern Greek. Στο Β. Joseph, G. Horrocks & I. Philippaki-Warbuton (επιμ.), *Themes in Greek linguistics*, τομ. II. Amsterdam: The John Benjamins, 51-74.

- Ralli, A. (2000). A feature-based analysis of Greek nominal inflection. *Γλωσσολογία/Glossologia* 11-12: 201-227.
- Ralli, A. (2002). The role of morphology in gender determination: evidence from Modern Greek. *Linguistics* 40 (3): 519-551.
- Ράλλη, Α. (2003). Ο καθορισμός του γραμματικού γένους στα ουσιαστικά της Νέας Ελληνικής. Στο Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. Ράλλη & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.), *Θέματα Νεοελληνικής Γραμματικής: το γένος*. Αθήνα: Πατάκης, 57-99.
- Ralli, A. (2012a). Verbal loan blends in Grecanico and Heptanesian: a case study of contact morphology. *Italia Dialectale: rivista di dialettologia Italiana* 73: 111-132.
- Ralli, A. (2012b). Morphology in language contact: verbal loanblend formation in Asia Minor Greek (Aivaliot). Στο T. Stolz, M. Vanhove, H. Otsuka & A. Urdze (επιμ.), *Morphologies in contact (Studia Typologica)*. Berlin: Akademie Verlag, 185-201.
- Ralli, A. (2013). Romance verbal loans in Modern Greek dialects. Στο M. Janse, B. Joseph, P. Pavlou, A. Ralli & M. Bagriacik (επιμ.), *Studies in Modern Greek dialects and linguistic theory, Proceedings of the 5th international conference on Modern Greek dialects and linguistic theory*, Patras: University of Patras, 430-444.
- Ralli, A. (2014). On the Romance influence on Greek dialects. Στο P. del Puente (επιμ.), *Atti del Terzo Convegno 'Parole per parlare e per parlarne'*. Potenza: University of Potenza, 259-281.
- Ralli, A., Gkiouleka, M. & V. Makri (2015). Gender and inflection class in loan nouns integration. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics - Special issue: A Festschrift for Pavol Štekauer* 12 (3): 422-459.
- Rohlf, G. (1933). *Scavi linguistici nella Magna Grecia*. Roma: Collezione Meridionale.
- Rohlf, G. (1997). *Studi e ricerche su lingue e dialetti d'Italia*. Milano: Sansoni [1η έκδ. Firenze 1972].
- Ross, M. (2003). Diagnosing prehistoric language contact. Στο R. Hickey (επιμ.), *Motives for language change*. Cambridge: Cambridge University Press, 174-198.
- Ross, M. (2006). Metatypy. Στο K. Brown (επιμ.), *Encyclopedia of language and linguistics* (2η έκδ.). Amsterdam: Elsevier, 95-99.
- Σαλβάνος, Γ. (1918). *Μελέτη περί του γλωσσικού ιδιώματος των εν Κέρκυρα Αργυράδων*. Αθήνα.
- Selinker, L. (1992). *Rediscovering interlanguage*. London: Longman.
- Shields, K. (1979). A theory of gender change. *Glossa* 13: 27-38.
- Telmon, T. (1992). *Le minoranze linguistiche in Italia*. Torino: Edizione dell'Orso.
- Thomason, S. (2001). Contact-induced typological change. Στο M. Haspelmath, E. König, W. Oesterreicher & W. Raible (επιμ.), *Language typology and language universals/Sprachtypologie und sprachliche Universalien: An international handbook/Ein internationales Handbuch*. Berlin/ New York: Walter de Gruyter, 1640-1648.
- Thomason, S. (2003). Contact as a source of language change. Στο R. D. Janda & B. D. Joseph (επιμ.), *A handbook of historical linguistics*. Oxford: Blackwell, 687-712.
- Thomason, S. & T. Kaufman. (1988). *Language contact, creolization and genetic linguistics*. Berkeley/Los Angeles/London: University of California Press.
- Thornton, A. M. (1998). Quali suffissi nel "Vocabolario di Base"? Στο F. A. Leoni, D. Gambarara, S. Gensini, F. Lo Piparo, & R. Simone (επιμ.), *Ai limiti del linguaggio*. Roma/Bari: Laterza, 385-397.
- Wackernagel, J. (1926). *Vorlesungen über Syntax mit besonderer Berücksichtigung von Griechisch, Lateinisch und Deutsch. Zweite Reihe*. Basel: Birkhäuser Verlag.
- Weinreich, U. (1953). *Languages in contact. Findings and problems*. The Hague: Mouton & Co.
- Wichmann, S. & J. Wohlgemuth. (2008). Loan verbs in a typological perspective. Στο T. Stolz, D. Bakker & R. S. Palomo (επιμ.), *Aspects of language contact. New theoretical, methodological and empirical findings with special focus on romancisation processes*. Berlin: Mouton de Gruyter, 89-121.
- Winford, D. (2003). *An introduction to contact linguistics*. Oxford: Blackwell.

- Winford, D. (2010). Contact and borrowing. Στο R. Hickey (επιμ.), *The handbook of language contact*. UK: Blackwell Publishing Ltd, 170-187.
- Χριστοφίδου, Α. (2003). Γένος και κλίση στην Ελληνική. Μια φυσική προσέγγιση. Στο Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. Ράλλη & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ), *Θέματα Νεοελληνικής Γραμματικής: το γένος*. Αθήνα: Πατάκης, 100-131.
- Χυτήρης, Γ. (1987). *Κερκυραϊκό γλωσσάρι. Ακατάγραφες και δίσημες λέξεις. Επίμετρο: γραμματικά στοιχεία του γλωσσικού ιδιώματος της Κέρκυρας* (Με συμπλήρωμα, 1992). Κέρκυρα.